

Veronika Honkasalo vas

Kirjallinen kysymys koronaepidemiaan liittyvien rajoitustoimien vaikutusten arvioinnista

Eduskunnan puhemiehelle

Maailman terveysjärjestö WHO julisti SARS-CoV-2-viruspandemian 11.3.2020. Nopeasti leviävä ja vakavia infektoita aiheuttava tauti on saanut valtiot ja kansainvälisen yhteisön poikkeuksellisiin toimiin. Euroopan unioni on sulkenut Schengen-alueen ulkorajat, ja Suomessa hallitus otti valmiuslain käyttöön ensimmäistä kertaa rauhan aikana.

Valmiuslain käyttöönotto edellyttää, että maan todetaan olevan poikkeusoloissa. Laki mahdollistaa laajasti toimia, jotka rajoittavat kansalaisten oikeuksia ja vapauksia sekä vallan keskittämistä maan hallitukselle ja viranomaisille. Valmiuslakiin nojaten on rajoitettu muun muassa koulujen ja oppilaitosten lähiopetusta. Valmiuslaki mahdollistaa myös työaikalain ja vuosilomalain säännöksistä poikkeamisen kriittisen henkilöstön osalta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä sisäisen turvallisuuden koulutettujen ammattihenkilöiden velvoittamisen tarpeen mukaan töihin. Valmiuslain mahdollistamien keinojen lisäksi koronaepidemiaan vastaamiseksi on otettu käyttöön lukuisia muita rajoitustoimenpiteitä, kuten tartuntatautilain mukaisia kokoontumisrajoituksia.

Valmiuslain toimenpiteillä ja muilla rajoitustoimilla on tuntuvat vaikutukset lukuisien ihmisryhmien päivittäiseen elämään. Toimenpiteiden vaikutusten ennakoarviointi on äärimmäisen tärkeää, jotteivät esimerkiksi kaikkein hauraimmassa asemassa olevat kärsi rajauksista kohtuuttomasti.

Lapsivaikutusten arviointi

Lapsen oikeuksien on toteuduttava myös poikkeusoloissa, eikä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yleisistä periaatteista saa poiketa edes sodan tai muun hätätilan aikana. Lapsivaikutusten arviointi edellyttää, että poikkeusolojen haitalliset vaikutukset lapsiin minimoidaan.

Lapset ovat hyvin eriarvoisissa asemissa saamansa tuen suhteen myös tässä poikkeustilanteessa. Vaarana on, että perheet, joille on jo valmiiksi kasautunut esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmia, kärsivät tilanteesta eniten. Lisäksi poikkeustilanne aiheuttaa monissa perheissä suurta epävarmuutta ja taloudellisia ongelmia, eikä kotioiloissa vietetty aika ole heille välttämättä paras mahdollinen tilanne. Väkivalta ja sen uhka voivat myös lisääntyä perheissä, joissa kaltoinkohtelua esiintyy jo entuudestaan. Rajoitustoimet saattavat heikentää avun perille saattamista, kun lähikontaktit on minimoitu.

Kirjallinen kysymys KK 191/2020 vp

Myös etänä tapahtuva opetus ja siihen liittyvä vanhempien kasvava vastuu voi olla kuormittavaa perheille, joiden tilanne on kriittinen jo entuudestaan. Lasten taustan vaikutus oppimistuloksiin on muutenkin kasvamassa, ja etänä tapahtuva opiskelu tuskin auttaa tilannetta. Opettajat ovat jo ilmaisseet huolensa siitä, etteivät he tavoita kaikkia lapsia. Etäopetus konkretisoi sen, miten erilaisissa asemissa lapset ovat vanhempien tuen ja oppimiseen tarvittavien kotoa löytyvien välineiden suhteen. Myös kunnilla on hyvin erilaisia valmiuksia etäopiskelun järjestämiseen, mikä on lasten yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallista.

Lapsilla on oikeus suojeluun myös poikkeuksellisissa tilanteissa. Asiantuntijat ovat huolissaan siitä, että lastensuojelun asiakasmäärät saattavat kasvaa kriisin takia. Lastensuojelu on kuitenkin ollut pahasti kuormittunut jo ennen poikkeusoloja. Lisäksi perheet ovat alueellisesti tuen saamisessa hyvin eriarvoisessa asemassa. Monissa kunnissa sijaisperheistä on ollut pulaa jo ennen kriisiä, joka pahentaa tilannetta entisestään.

Opettajilla on edelleen velvollisuus ottaa yhteyttä lähiesimieheen, lastensuojeluun ja sosiaalihooltoon silloin kun he ovat lapsesta huolissaan. Heidän keinonsa ovat kuitenkin paljon rajalliset, kun lapset ovat etäopetuksessa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten yhteys perheisiin saattaa nyt useassa tapauksessa katketa kokonaan.

Sukupuolivaikutusten arviointi

Järjestöt ovat esittäneet huolensa siitä, että kriisi kärjistää sukupuolten välistä epätasa-arvoa. UN Womenin mukaan kriisi on lisännyt naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esimerkiksi Kiinassa. Ulkonaliikkumiskiellot estävät naisia hakeutumasta avun piiriin, kuten turvakoteihin. Lisäksi kriisin yksi pitkäaikainen vaikutus on, että palveluista leikataan. Suomessa ollaan nyt tilanteessa, jossa kriisiytyneiden perheiden palveluiden saatavuus on ensiarvoisen tärkeä turvata. Myös kriisin jälkeen tarvitaan lisäpanostuksia jälkihoitoon, jotteivät ongelmat pitkitty.

Rajoitustoimet heikentävät monen oikeutta toimeentuloon, joka valtion on ihmisoikeutena varmistettava esimerkiksi sosiaalituin. Erityisesti naisten toimeentulo on niin meillä kuin maailmalla keskimäärin heikompaa kuin miehillä. Lisäksi naiset ovat miehiä huomattavasti useammin jo entuudestaan taloudellisesti haavoittuvassa asemassa. Yksinhuoltajien ja hyvin iäkkäiden köyhyysriski on Suomessakin korostunut, ja heistä valtaosa on naisia. Koska toimeentulo ei ole aina riittänyt edes välttämättömyyksiin, säästäminen on ollut täysin mahdotonta. Näiltä ryhmiltä puuttuvat siis henkilökohtaiset puskurirahastot, jotka auttavat pääsemään pahimman vaiheen yli.

Naisvaltaista sosiaali- ja terveysalaa koskevalla tarvittaessa käyttöön otettavalla työvelvoitteella on merkittävin vaikutus naisiin.

Ihmisoikeusvaikutusten arviointi

Edellä mainittujen lisäksi rajoitustoimilla voi olla myös muita ihmisoikeusvaikutuksia. Siksi on tärkeää arvioida etukäteen, kuinka lain aiheuttamat toimenpiteet ja rajoitukset vaikuttavat ihmisoikeuksiin ja miten oikeudet turvataan muuttuneessa tilanteessa.

Kirjallinen kysymys KK 191/2020 vp

Tiettyjen valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien, kuten vanhusten, asunnottomien tai ulkomaalaisten, ihmisoikeudet voivat olla poikkeustilanteessa muita suuremmissa vaaroissa. Siksi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Erityisesti paperittomat ja turvapaikanhakijat ovat heikommassa asemassa hoitoon pääsyssä. On myös varmistettava, ettei rajojen tilapäinen sulkeminen vaikuta ihmisoikeuteen hakea turvapaikkaa. Vanhusten oikeus elämään ja terveyteen on turvattava tilanteessa, jossa heidän liikkumistaan on tilapäisesti rajoitettu.

Perustuslain ja ihmisoikeussopimusten mukaan jokaisella on oikeus hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoa, ja viranomaisten on turvattava ajantasainen tiedonsaanti. Myös liikkumisen vapaus on perus- ja ihmisoikeus, ja sitä rajoitettaessa ihmisoikeusvaikutusten arviointi on äärimmäisen tärkeää.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Miten valmiuslain käyttöön otossa ja muissa koronaepidemiaan liittyvissä rajoitustoimissa on arvioitu ennalta toimenpiteiden lapsi-, sukupuoli-, ihmisoikeus- ja hyvinvointivaikutukset, ja

entä miten on varmistettu ja taloudellisesti varauduttu siihen, etteivät erityisesti hauraimmassa asemassa olevat kärsi rajoitustoimenpiteistä kohtuuttomasti?

Helsingissä 26.3.2020

Veronika Honkasalo vas